

УДК 821.161.2

ОКАЗІОНАЛІЗМИ ЯК СТИЛІСТИЧНА ДОМІНАНТА ТВОРЧОСТІ ІРЕНИ КАРПИ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ «ФРОЙД БИ ПЛАКАВ»)

Попова Марина Володимирівна
Зміївський ліцей № 1 імені З. К. Слюсаренка

Попова Марина Володимирівна. Оказіоналізми як стилістична домінанта творчості Ірени Карпи (на матеріалі роману «Фройд би плакав»).

Анотація. У представлений науково-дослідницькій роботі розглядається явище okazіональних слів у сучасній українській літературі на прикладі творчості Ірени Карпи. Автор стверджує, що засобами новотворів І. Карпа підкреслює не лише своє відношення до того, про що вона пише, а й передає своє світовідчуття, свій власний погляд на дійсність. Здійснений аналіз okazіональних мовних одиниць у романі «Фройд би плакав» доводить, що в індивідуальному стилі І. Карпи okazіональні мовні одиниці представлені okazіональними поєднаннями слів та графічними okazіоналізмами.

Ключові слова: okazіоналізм, okazіональні поєднання слів, графічний okazіоналізм, індивідуальний стиль.

Наукові керівники: Клименко Тетяна Леонідівна, Зоріна Наталія Володимирівна

Popova Maryna Volodymyrivna. Occasionalism as a stylistic dominant of creativity of Irena Karpa (based on the novel "Freud would have cried").

Abstract. This research work considers phenomenon of nonce-words in modern Ukrainian literature, especially in the works of Irena Karpa. The author argues that with the means of new-formations I. Karpa emphasizes not only her attitude to what she writes about, but shows her attitude, her own view of reality. The analysis of occasional linguistic units in the novel "Freud would have cried" proves that in the individual style of I. Karpa among occasional linguistic units there are occasional combinations of words and occasional graphics.

Key words: nonce-word, occasional combination of words, graphic nonce-word, individual style.

Supervisors: Tetyana L. Klymenko, Nataliya V. Zorina.

Останнім часом лінгвісти все більше уваги приділяють вивченню нових номінативних одиниць лексичного рівня та специфіці індивідуально-авторської словотворчості. Безперечно, це зумовлено активною появою нових слів, зокрема у творах сучасних авторів, а саме постмодерністів. Можливо, це пов'язано, насамперед, із певною свободою від канонів та обмежень, розкутістю мови, що, у свою чергу, посприяло розквіту okazіонального словотвору.

Поява okazіоналізмів свідчить не лише про розвиток мови, а й про зміну світогляду та способів відображення дійсності.

Категорію okazіональності часто порівнюють із категорією узуальності. Співвідношення okazіональності/узуальності засвідчує

суперечливі відношення між явищами об'єктивної дійсності та їхнім мовним (мовленнєвим) оформленням та відображає їх не як усталені, а як змінні, такі, що переходять з одних в інші.

Оказіоналізм – це незвичне, експресивно забарвлене слово, яке по-новому, оригінально називає предмети, явища дійсності. Воно утворене із порушенням законів словотворення чи мовної норми; існує лише в певному контексті, у якому воно виникло, має свого автора і характеризується такими ознаками: належність до мовлення, залежність від контексту, одноразовість і нерегулярність використання, ненормативність, незвичність і новизна, експресивність, індивідуальна належність.

Вивченню okazіоналізмів

присвятили свої наукові роботи такі вчені, як Н. Г. Бабенко, Ж. В. Колоїз, К. Ю. Голобородько, О. І. Александрова, О. А. Зозуля, Є. А. Карпіловська, Б. В. Кривенко, Л. О. Пустовіт, Н. Ф. Клименко та інші.

Актуальність дослідження полягає у тому, що сьогодні письменники-постмодерністи активно застосовують індивідуально-авторські новотвори, а це, у свою чергу, спонукає до більш ретельного вивчення явища okazionalnosti. Адже однозначної думки про цю категорію немає й зараз. Серед плеяди українських письменників – постмодерністів на особливу увагу заслуговує яскравий індивідуальний стиль, насичений okazionalizмами, відомої письменниці, співачки та журналістки Ірени Карпи.

Ю. Іздрик писав про неї: «Вона пише, komponує, співає, креативить, двіжує, мутить, намагається жити собі в кайф, намагається жити в кайф іншим, розвивається поміж цими бажаннями, розлітається вщент між внутрішньою Камбалою і зовнішнім, географічним Непалом...» [11, с. 3]. Дійсно, І. Карпа не відривається від постмодерністського погляду на літературу і втілює у творах своє світобачення.

Її індивідуальне світосприймання, психологія мовотворчості зумовлюють витворення особливого мовного світу, що формує індивідуальний стиль. Авторські індивідуальні словесні новотвори є однією з визначальних ознак індивідуального стилю цієї письменниці.

Мета нашої роботи – виявити стилістичну функцію okazionalizmів у романі «Фройд би плакав» І. Карпи.

Для здійснення заданої мети ми поставили ряд **завдань**:

- з'ясувати значення терміну «okazionalizм»;
- визначити головні ознаки, причини створення

okazionalizmів, їх місце у системі української неології;

- розглянути різні класифікації okazionalnih слів;
- виявити okazionalni мовні одиниці у романі «Фройд би плакав» І. Карпи;
- схарактеризувати okazionalni сполучення слів та їх стилістичну функцію у мові цього художнього тексту;
- визначити стилістичну роль графічних okazionalizmів у романі «Фройд би плакав» І. Карпи.

Об'єктом дослідження є okazionalizм як лінгвістична категорія.

Предметом дослідження є okazionalni сполучення слів та графічні okazionalizми у романі «Фройд би плакав» І. Карпи.

Методи дослідження:

- стилістичний;
- семантичний;
- типологічний.

Матеріалом роботи є okazionalni мовні одиниці, вилучені методом суцільної вибірки із роману «Фройд би плакав» І. Карпи.

Структура роботи складається зі вступу, двох розділів, двох підрозділів та списку використаної літератури.

1. OKAZIONALIZM ЯК ЛІНГВІСТИЧНА КАТЕГОРІЯ

Усе, що відбувається в житті людини, відбивається у мові, адже саме вона надзвичайно тонко реагує на зміни у свідомості окремої людини та цілого суспільства. Найяскравіше ця рефлексія виявляється, насамперед, у появі нових лексичних одиниць.

Безперечно, останнім часом зростає науковий інтерес до лексичних новоутворень, адже вони все частіше з'являються у творчості сучасних авторів.

Як відомо, кожен письменник є носієм літературної мови, але в той же час він є «найактивнішим творцем національної мови, оскільки глибоко відчуває найтонші порухи народного слова, відшліфовує його, а в разі потреби створює нове слово» [19, с. 135].

На нашу думку, будь-який письменник прагне бути неповторним, впізнаваним та креативним, тому намагаються відійти від шаблонності, шукає нових шляхів втілення свого світосприйняття на мовному тлі твору. Саме прагнення уникнути мовних штампів, банальності спонукає письменника до індивідуальної мовотворчості, до творення оказіональних слів.

Оказіоналізми мають здатність утворюватись у мовленні будь-якого мовця, але «найбільшу увагу науковців привертає словотворча практика найкреативніших представників носіїв мови – письменників» [25, с. 147].

«Саме пошуки письменниками нових виражальних засобів виявляють ступінь гнучкості мови. Сьогодні, у час активного розвитку новітніх інформаційних технологій, коли будь-яка інформація, у тому числі художні тексти, є доступною широкому загалу й поширюється з неймовірною швидкістю, не варто недооцінювати вплив мови художньої літератури на лексикон певної мовної спільноти, у нашому випадку – української. Окрім того, пошуки сучасними письменниками нових виражальних засобів мають вплив на розвиток образної системи сучасної поезії та прози, збагачують поетичний лексикон, визначають перспективи творення нових номінативних одиниць» [8, с. 113].

Індивідуально-авторські слова (оказіоналізми), спроби їх класифікації та визначення особливостей їх функціонування зацікавили таких вітчизняних та закордонних учених-

лінгвістів, як Н. Лопатіна, Ю. Сорокіну, Н. Г. Бабенко, І. Голуб, М. Теленкову, О. Турчак, Д. Мазурик, Ж. В. Колоїз та ін.

Слід зазначити, що термін «оказіональність» уперше ввів у мовознавство в 1880 році Г. Пауль, висловлюючись про оказіональне значення і протиставляючи його узуальному. Під оказіональним значенням він розумів ті уявлення, які людина пов'язує з даним словом у момент його вимовлення [15, с. 94]. «Узуальне – це загальноприйняте вживання мовної одиниці на відміну від його оказіонального (випадкового, індивідуального) вживання» [17, с. 440].

Оказіоналізми ж, у свою чергу, порушують загальні правила словотворення. Переконані, що саме вони реалізують індивідуальну творчу компетенцію автора.

Таким чином, «категорія оказіональності/узуальності засвідчує суперечливі відношення між явищами об'єктивної дійсності та їхнім мовним (мовленнєвим) оформленням, відображає їх не як застигли, усталені, а як змінні, такі, що переходять з одних в інші» [14, с. 4].

Оказіоналізми (від лат. occasionalis – випадковий) – слова, що утворюються за наявними в мові моделями, але не закріплені словниками; є одним із мовленнєвих засобів досягнення експресивності. Свідоме використання автором власне створених слів завжди «змістовне, значиме й експресивне» [18, с. 56].

Слід також зазначити, що поряд із терміном «індивідуальний новотвір», або «оказіоналізм», у мовознавстві використовують й інші назви цього поняття: «індивідуальні слова», «індивідуально-авторські неологізми», «неологізми контексту», «слова – саморобки». Це свідчить про те, що термінологічний ряд, «і сьогодні залишається відкритим для нових

спеціальних найменувань цього явища» [3, с. 5].

Уперше термін «оказіоналізм» був використаний Н. Фельдман у 1957 році у статті «Окказиональные слова и лексикография» [27]. «До того усі новотвори у лінгвістичній науці визначалися як неологізми. Більшість дослідників у галузі неології вказували на неоднорідність неологізмів і виділяли серед них загальномовні неологізми, створені для позначення нових фактів дійсності, та індивідуально-авторські, створені з художньою метою» [26].

Слід також розмежовувати поняття «оказіоналізм» та «неологізм». Оскільки, оказіоналізми не розраховані на широке поширення і закріплення в узусі, а неологізми створюються для найменування нового предмету або явища дійсності і передбачають подальше закріплення в лексичній системі мови. Характеризуючи функціональні відмінності оказіоналізмів і неологізмів, О. І. Александрова визначає неологізми як «нові слова, що виникають і що формуються як номінативні (що ідентифікують) лексичні одиниці, призначені для виконання інтелектуально-комунікативної функції. Тоді як оказіоналізми – це нові слова, що виникають і формуються як характеризуючі (предикативні) одиниці» [2, с. 3].

Л. О. Пустовіт та Н. Ф. Клименко у статті енциклопедії «Українська мова» подають таке визначення: «Оказіоналізми – незвичні, здебільшого експресивно забарвлені слова, утворені на основі наявних у мові слів або словосполучень, іноді з порушенням законів словотворення чи мовної норми, що існують лише в певному контексті, в якому вони виникли. Оказіоналізми зіставляються зі словами узуальними, від неологізмів відрізняються тим, що зберігають свою новизну, незалежно від реального часу їх утворення» [20, с. 432].

Безперечно, в основі оказіоналізмів покладено їхню невідповідність прийнятим у мові нормам, стандартам, закріпленим моделям. Ця невідповідність не є помилкою, бо поява будь-якого неологізму, зокрема й індивідуально-авторського, виправдана потребою назвати нове поняття, явище або має передусім певні стилістичні завдання. Слід зазначити, що факти ненормативності можуть виникати з визначеною художньою метою. Оказіональність відтворює лише нові ненормативні явища, що виникають у мові з естетичною установкою.

«Новотвори продукуються не від будь-яких номенів, а саме від тих, які є надзвичайно актуальними у певний період життя й розвитку суспільства. До того ж читач повинен бути підготовленим до сприймання таких нововведень, мати належну ерудицію, аби вміти правильно декодувати запропоновану йому інформацію» [14, с. 169].

Ми впевнені, що увагу читача привертає не будь-який авторський новотвір, а насамперед – глибока свіжа думка, утілена у відповідній словесній формі. «Одним із результатів мовотворчої діяльності особистості якраз і є індивідуально-авторський лексичний новотвір – мовленнєве утворення, що виникло в процесі індивідуального творчого акту як наслідок свідомого порушення автором мовної норми» [1, с. 30].

Оказіональне слово – це слово, яке втілює вміння автора реалізувати словотвірні можливості, що закладені в системі мови. Ми переконані, що оказіоналізми творяться мовцем свідомо, адже саме в такий спосіб він прагне до самовираження. Вони являють собою експериментально-художні дослідження, які «виникають в свідомості письменника як протиріччя між нормою, віддзеркаленням об'єктивно існуючого характеру мови, і її кодифікуванням,

усвідомленою необхідністю, відбитою в лінгвістичній свідомості носіїв мови» [3, с. 17].

Безперечно, сучасна мова прагне до свободи вираження. Це виявляється у сфері словотвору шляхом інтенсивного використання наявних узуальних вербальних ресурсів та залучення незувальних засобів мови. «Ефективним засобом реалізації некомунікативних намірів адресанта є okazіоналізми – індивідуально-авторські неологізми. Такі слова завжди прагматично марковані, специфіка функцій залежить від їхнього типу: 1) експресивні, але неемоційно-оцінні використовуються, за нашими спостереженнями, для скорочення комунікативної дистанції, моделювання образу автора «свій хлопець», а також для створення невимушеної комунікативної атмосфери і, як результат, для посилення довіри до адресанта, зниження критичності реципієнта; 2) емоційно-експресивні, які цілеспрямовано структурують уявлення реципієнтів про об'єкт висловлення» [29].

Okazіоналізми мають цілий ряд специфічних властивостей. По-перше, вони є фактами мовлення і характеризуються одноразовістю, нерегулярністю використання, відсутністю у словнику; утворюються за непродуктивними або малопродуктивними моделями з порушенням законів словотвору; їм властивий найбільший ступінь експресивності та виразності.

Беззаперечним є той факт, що okazіоналізм не може ні виникнути, ні існувати, ні функціонувати поза контекстом. Їх варто розглядати «як позанормативні периферійні лексичні елементи, створені переважно зі стилістичною метою – увиразнення якоїсь ситуації, образу, фрагменту дійсності. Саме за таких умов аналіз та вивчення природи okazіональної одиниці відбувається в межах контекстуальної

позиції» [3, с. 6].

Okazіоналізмам властива функціональна одноразовість, створюваність (а не відтворюваність), індивідуально-авторська належність. «Ці ознаки є взаємозумовленими. У кожному окремому акті мовлення okazіоналізм використовується неповторно, саме для якоїсь конкретної ситуації» [12, с. 106].

Причини, що спонукають письменників створювати okazіоналізми – різні. Наприклад, А. Загнітко зазначає, що «найглибиннішою причиною створення незувальних слів є прагнення автора передати нові, доти ще ніким не усвідомлювані почуття, думки, асоціації. При цьому розширення функціональних меж okazіоналізмів дослідник вбачає у новому мисленні, яке вимагає нових художніх засобів, а також у мовній особистості письменника» [8, с. 209].

Ми поділяємо думку Н. Г. Бабенко щодо таких причин створення індивідуально-авторських слів:

а) необхідність влучно і лаконічно висловити думку (узуальних слів для цього може бути недостатньо, новоутворення може замінити словосполучення і навіть речення);

б) потреба підкреслити своє відношення до того, про що пише автор, дати йому свою оцінку;

в) прагнення актуалізувати увагу читача на семантику слова, деавтоматизувати сприйняття;

г) потреба уникнути тавтології;

г) необхідність зберегти ритм та риму вірша [3, с. 5].

Хоча дослідженню okazіоналізмів свої наукові праці присвятили багато вчених, проте єдиної типології новотворів не існує й донині. Класифікаційну схему okazіоналізмів вибудовують переважно з урахуванням словотвірного та функціонально-стилістичного аспектів.

У свою чергу, ми дотримуємося типології okazіоналізмів за Н. Г. Бабенко, а саме їхній поділ на такі групи:

1. Фонетичні (виникають у тому випадку, коли автор пропонує за новоутворення звуковий комплекс, вважаючи, що він передає певну семантику, зумовлену фонетичними значеннями звуків, його складових).
2. Лексичні (створюються комбінацією різних узуальних основ і афіксів. Інколи утворюються лексико-синтаксичним і морфолого-синтаксичним способами).
3. Граматичні (морфологічні) (є утвореннями, в яких, з точки зору узуса, в конфлікті перебувають лексична семантика і граматична форма. Неможливе в системі мови виявляється можливим в авторському контексті завдяки творчому розвитку лексичного значення слова).
4. Семантичні (є результатом появи «контекстуальних значень», «естетичних значень», які істотно перетворюють семантику вихідної узуальної лексеми, спожитої в художньому контексті).
5. Оказіональні поєднання слів (представляють собою збіг лексем, сполучуваність яких в узусі неможлива оскільки заперечує закон семантичного узгодження внаслідок відсутності загальних сем в їх лексичних значеннях) [3, с. 5].

Слід зазначити, що Б. В. Кривенко до семантичних оказіоналізмів зараховує також графічні, або графемні оказіоналізми. «На перший погляд, це суто технічний прийом – виділення в слові якої-небудь частини іншим, як правило, більш крупним шрифтом (кеглем). Однак за цим технічним прийомом приховані важливі семасіологічні процеси» [17, с. 72].

На нашу думку, естетично осмислені оказіоналізми збагачують лексичний та

стилістичний фонд. Вони сприяють експресивному творенню образів, підкреслюють оригінальність мислення письменника, є засобом авторського самовираження, зняряддям художнього впливу на читача.

Глибиною філософського змісту відзначаються оказіональні поєднання слів у романі «Фройд би плакав» І. Карпи. Експериментуючи над словом як засобом втілення свого світобачення, письменниця також вдається до створення графічних оказіоналізмів. Саме їм ми присвячуємо своє дослідження.

2. ОКАЗІОНАЛІЗМ ЯК СТИЛІСТИЧНА ДОМІНАНТА ЛІТЕРАТУРНОЇ ТВОРЧОСТІ І. КАРПИ

Серед багатоманіття мовленнєвих реалізацій мовної системи увагу дослідників завжди привертають факти, що не відповідають загальноприйнятому вживанню. Естетично виправданими і художньо актуальними виявляються такі мовні засоби, як оказіональні слова. Оказіоналізми є чимось чужорідним, майже аномальним. Серед плеяди українських письменників – постмодерністів на особливу увагу заслуговує яскравий індивідуальний стиль, насичений оказіоналізмами, відомої письменниці, співачки та журналістки І. Карпи.

«Творчість кожного письменника, – зазначав В. Виноградов, – так чи інакше включається в контекст розвитку літератури свого часу, стає у різні зв'язки й відношення з живими літературними напрямками епохи. У цій сфері індивідуальне чи особистісне проступає крізь усталені прийоми словесно-художньої системи літературної школи чи літературного напрямку» [5, с. 188]. Тому не дивно, що твори І. Карпи, «як дітища письменниці - постмодерністки, насичені новими баченнями, новими

філософськими віяннями, неповторним світобаченням, наповненого епатажем та своєрідним бунтарським настроєм, адже постмодернізм є певним проектом майбутнього, що ґрунтується значною мірою на протиставленні цінностям та стереотипам епохи модерну» [4, 129].

Н. Сологуб підкреслювала, що «мова художнього стилю постає не як сукупність мовних засобів окремих рівнів і не як набір тропів, а як художня цілісність, як текст, яким «диригує» особистість автора, його світогляд» [22, с. 36].

Оскільки глибоке розуміння тексту передбачає усвідомлення того, чому у кожному конкретному випадку вживається те чи інше слово, той або інший зворот або синтаксична конструкція, на нашу думку є доцільним розглянути роман «Фройд би плакав» І. Карпи та дослідити okazіоналізми як стилістичну доміанту в її індивідуальному стилі.

Okazіоналізми в художньому тексті І. Карпи «Фройд би плакав» створені здебільшого зі стилістичною метою, прагненням не лише донести інформацію, а й здійснити певний вплив на емоції, відчуття, переживання та свідомість читача.

Таким чином, створення okazіональних слів – це здатність автора передавати загальне через одиничне в силу своїх індивідуальних спостережень, таланту майстерності та особистого мовного відчуття. У романі «Фройд би плакав» І. Карпи нашу увагу привернули okazіональні поєднання слів та графічні okazіоналізми. Саме вони є домінуючими не лише у зазначеному художньому тексті, а й в індивідуальному стилі письменниці.

2.1. Okazіональні поєднання слів як спосіб відображення світовідчуття І. Карпи

Okazіоналізми займають важливе місце у мовній творчості сучасних письменників.

Okazіональні поєднання слів є фактом свідомого, цілеспрямованого порушення норм лексичної сполучуваності слів. «Okazіональні словосполуки – це результат okazіональної сумісності, сполучуваності лексем (без зміни їх значення), яка виникає в результаті okazіонального збільшення їх сполучуваності» [28, с. 30].

Лінгвістичною основою okazіонального поєднання є потенційність мовної системи, в результаті якої допускаються поєднання несумісних в смисловому відношенні слів для досягнення комунікативно-художніх цілей.

Ці поєднання підпорядковані вирішенню певних ідейно-естетичних завдань письменника, розкривають особливості художнього бачення, своєрідність і неповторність стилю.

Okazіоналізм, утворений поєднанням слів, формує нову семантичну єдність, що має домінуючу роль в індивідуальному стилі І. Карпи. Вона вдало експериментує зі створенням нових слововживань, тим самим підкреслюючи свою незалежність, індивідуальність, несхожість та унікальність.

Так, наприклад, у реченні «Винахідлива дитина ... змушувала ... батьків-кар'єристів...перетворити їх *сталево-кібернетичний стиль* життя на інший...» [11, с. 97] І. Карпа не лише пише про кмітливе дитя, а за допомогою okazіонального сполучення слів передає всесвітню проблему – байдуже ставлення до життя з боку людей, перетворення з духовної істоти на сталевого бездушного робота. Спостерігаємо відгомін совкізму і нелюбові до нього з боку письменниці у рядку «*Піонери суперменського покрою!*»

[11, с. 68], де знову світосприймання авторки передане за допомогою okazіонального поєднання слів. У наступних реченнях бачимо okazіональне поєднання слів іншомовного походження з українськими, розмовними з літературними: «Їх білозубі посмішки близько не лежали біля *філософсько-пофiгістичного усміху* древньокитайського старця» [11, с. 83], «І Марла знову розплела свої *софiстікейтеднісенітниці*» [11, с. 91], що підкреслює водночас і притаманну мову письменниці, й стан розвитку сучасної української мови, коли все більше відчувається вплив західних культур не лише на свідомість людей, а й на мову. Серед усього багатства okazіональних сполучень слів знаходимо й такі: «*кастрат-політ*» [11, с. 188], «...боялася *куріпкових історій...співробітниць...*» [11, с. 191], «*підлога-грати*» [11, с. 197], «*альпiністер*» [11, с. 205], «*мама-лоліта*» [11, с. 125], «*пристаркуватого сонця*» [11, с. 138], «*волосяного представництва своєї країни*» [11, с. 19], «*червоно-кашкової плямки*» [11, с. 241].

Пишучи про дівчат-підлітків та студенток, І. Карпа теж вдається до okazіональності, тим самим підкреслюючи свою неповторність та епатажність: «Студентки мовних факультетів або відразу професійно приступають до справи, або закомплексовано мовчать і *перелякано-зневажливо-гордовито-засоромлено* викручують зіницями за годинниковою стрілкою» [11, с. 176], «як у *девучок-істеричок-п'ятнадцятирічок*» [11, с. 353].

Особливої уваги слід звернути на іронічне переінакшення письменницею власних назв, зокрема імен. У тексті нами виявлено самі такі зміни: «портрет *Дуріана Грея*» [11, с. 39]. Як пояснює героїня твору, Дуріан – зовсім не ім'я, а назва смердючого жовтого фрукта, який не має нічого спільного з Уайльдівським персонажем Доріаном Греєм та сірим

кольором. Не менш цікавим є переосмислення імені сучасного українського письменника Любка Дереша: «Ти ще той скарб, куплений у *любка-дереша* з Агри, не використала» [11, с. 236].

Таким чином, проаналізований нами фактичний матеріал свідчить про активні та плідні пошуки у сфері okazіональних поєднань слів І. Карпою. Вони відзначаються семантичною різноплановістю, стилістичною виразністю, експресивною наснаженістю, а також відображають особливості індивідуальної мовно-естетичної картини світу письменниці.

Отже, okazіональне поєднання слів є важливим елементом мови творів І. Карпи, за допомогою якого вона реалізовує своє світобачення, креативність мислення та підкреслює індивідуальний стиль.

2.2. Графічні okazіоналізми як спосіб відображення світовідчуття І. Карпи

У літературному творі, як в особливій сфері творчості, автор втілює своє бачення світу за допомогою вмiлої майстерності керуванням словом. Зокрема, створює okazіоналізми.

«Художній текст – це єдність змістово-стилістичної структури, гармонія різноманіття, підкореність усіх складових авторському задуму, їх мотивованість цим задумом» [7, с. 137].

Графічні okazіоналізми як домінанта художньої мови творів І. Карпи привернули нашу увагу, не менш ніж okazіональні поєднання слів, адже і ті, й інші новотвори демонструють «інакшість» індивідуального стилю авторки, її неповторність та несхожість на інших.

В. П. Ізотов визначив графіксацію як «такий спосіб творення слів, при якому в якості словотворчого оператора виступають графічні і орфографічні

засоби (графічні виділення, розділові знаки)» [10, с. 76].

У роботі «Параметры описания системы способов словообразования (на материале окказиональной лексики русского языка» він виділив такі способи урізноманітнення графічних оказіоналізмів:

1. Дефісація – розбиття слова дефісами на частини або склади з наданням йому іншого значення.
2. Лапки – виділення лапками сегмента слова, що збігається з реальним словом, в результаті чого народжується новий смисл.
3. Дужки. Узятий в дужки компонент може сигналізувати про його необов'язковість або варіативність вибору.
4. Три крапки – розподіл слова на частини, одна з яких (або всі) збігається з реально існуючим словом, в результаті чого відбувається переосмислення слова.
5. Апостроф.
6. Курсив.
7. Використання букв різної величини.
8. Повтор літери.
9. Відступ від звичної орфографії – свідоме допущення помилки і її обігрування.
10. Комбінування усіх перерахованих різновидів [10, с. 111].

А. Р. Сухоруков у роботі «Графическое словообразование. Место графикации в поэзии М. Глазкова» запропонував наступну класифікацію, взявши за основу словотворчий аспект:

1. Літерна графікація. Варіювання літер у розмірі, шрифті (товщина, стиль, нахил та ін.).
2. Орфографічна графікація. Відхилення від звичної орфографії.
3. Пунктуаційна графікація. Знаки пунктуації відіграють домінуючу роль.

4. Математична графікація. Словотворчим оператором є математичні знаки.

5. Векторна графікація. Словотворчим оператором є спрямування частин слів, морфем, тексту.

6. Колірна графікація. В якості словотвірного оператора виступає колір.

7. Малюнкова графікація. Заміна однієї чи кількох літер малюнком, що несе в собі додаткову інформацію.

8. Транслітерна (перекладна графікація). Іншомовне слово прочитується побуквенно, позвучно, тобто підсумовується звучання всіх компонентів слова [23, с. 65].

Ми спробуємо схарактеризувати основні графічні оказіоналізми відповідно до стилістичного аспекту та із урахуванням способів їх урізноманітнення за А. Р. Сухоруковим та В. П. Ізотовим.

Серед оказіональних інновацій, зафіксованих у творчому доробку І. Карпи, помічені оказіоналізми літерної графікації. Наприклад, у наступних синтаксемах спостерігаємо авторські новотвори, що відтворені великими літерами: «на останні гроші вона не куплятиме, бо А НАЩО?» [11, с. 12], «ХТОСЬ готує справжню їжу» [11, с. 25], «ТРИ штуки баксі-і-ів!!!!!!» [11, с. 29], «сімейний статус ЯВНО не Марлиної референції» [11, с. 133]. Напевно, таким чином І. Карпа знову-таки епатує читача, проте не виключено, що ці оказіоналізми виконують функцію логічного наголосу. Таку ж роль виконують графічні оказіоналізми й в наступних рядках: «вибір НЕ-здавання» [11, с. 207], «бо то-ПІДОЗРЮВАНІ» [11, с. 224], «десь лише зовсім недавно ЗБАГНУЛА» [11, с. 246], «тому що МИ ЛЮБИМО ТЕБЕ, дурепу» [11, с. 259], «я ТВОЄ минуле» [11, с. 99].

Щоб влучно передати стан героїв, письменниця застосувала прийом

дефісації: «А що ви там робили – у невійськовій армії?» [11, с. 24], «на З-Е-Р-О» [11, с. 122], проте він використаний не так активно, як приклади okazіоналізмів літерної графісації.

Відступом від унормованої орфографії та курсивом авторка лаконічно висловила думку та водночас деавтоматизувала сприйняття читача в таких синтаксемах: «...був просто накуреним і добрим, але їх *пропустили до кемпінгу!*» [11, с. 18], «я *тут* буду спати!» [11, с. 18], «...ти за них давала *гарантію!!!*» [11, с. 29], «скільки часу ми втрачаємо на марнотне поїдання просто смачних чи, ще страшніше, *естетично привабливих речей!*» [11, с. 43], «яка йому різниця, який це корпус?» [11, с. 53], «дещо шкодувала про те, що *бачила океан*» [11, с. 103], «побив спроби *покращити цей світ*» [11, с. 108].

І. Карпа використала курсив, щоб підкреслити своє відношення до того, про що вона пише, викликати більше уваги з боку читача. За своєю функцією, на нашу думку, цей вид графічних okazіоналізмів наближений до літерних.

Отже, уважно прочитавши й проаналізувавши мову роману «Фройд би плавав» І. Карпи, ми прийшли до висновку, що графічні okazіоналізми є відтворенням світовідчуття письменниці. Вони надзвичайно експресивні, тому легко звертають на себе увагу читача й викликають у нього емоції здивування, задоволення, змушують більш уважно вдивлятися в текст й краще розуміти його смисл. Графічні okazіоналізми є формою вираження письменницею індивідуального стилю та свого світовідчуття.

ВИСНОВКИ

Okazіоналізми – це нові, незвичні, експресивно забарвлені слова, що протиставляються узувальним. У їх основу

покладено невідповідність прийнятим у мові нормам, стандартам, закріпленим моделям. Ця невідповідність виправдана потребою виконання певних стилістичних завдань, поставлених письменником.

Здійснивши аналіз okazіональних мовних одиниць у романі «Фройд би плавав» І. Карпи на підставі їх суцільної вибірки, ми прийшли до висновку, що okazіоналізми є особливою формою вияву індивідуальної творчої компетенції письменниці.

Створення індивідуально-авторських утворень пояснюється необхідністю влучно, лаконічно і посучасному висловити думку. Використовуючи okazіоналізми, І. Карпа підкреслює не лише своє відношення до того, про що вона пише, а й відтворює своє світовідчуття, свій власний погляд на дійсність.

В індивідуальному стилі І. Карпи okazіональні мовні одиниці представлені okazіональними поєднаннями слів та графічними okazіоналізмами.

Okazіональні поєднання слів представляють собою збіг лексем, сполучуваність яких в узусі неможлива, так як заперечує закон семантичного узгодження унаслідок відсутності загальних сем в їх лексичних значеннях. Специфіку індивідуального стилю письменниці становлять okazіональні поєднання слів. Вона вдало експериментує зі створенням нових унікальних поєднань, тим самим підкреслюючи свою креативність, несхожість та унікальність.

Домінуючу роль в індивідуальному стилі І. Карпи становлять графічні okazіоналізми – слова, оригінальність яких полягає у незвичній графісації (варіювання літер у шрифті, його розмірі, дефісація). Вони відзначаються експресивністю, змушують читача до більш уважного прочитання тексту, пошуку прихованого змісту, який заклала І. Карпа.

Отже, оказіоналізми є мовним експериментом, за допомогою якого письменниця здійснює самовираження та водночас збільшує лексичний склад мови.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Адах Н. А. Авторські лексичні новотвори Василя Барки (семантико-дериваційний та лексикографічний аспекти) / Н. А. Адах; за ред. Г. М. Вокальчук. – Рівне: Видавництво Олега Зеня, 2007.
2. Александрова О. И. Неологизмы и окказионализмы / О. И. Александрова // Вопросы русского современного словообразования, лексики и стилистики: Научные труды Куйбышевского государственного педагогического института. – Куйбышев, 1974.
3. Бабенко Н. Г. Окказиональное в художественном тексте. Структурно-семантический анализ: Учебное пособие / Н. Г. Бабенко. – Калининград: Калининградский университет. – 1997. – Режим доступа: http://www.gumer.info/bibliotek/Buks/Linguist/Article/baben_okk.php (дата обращения 12.10.2015).
4. Вінквіст Ч. Енциклопедія постмодернізму / Ч. Вінквіст, В. Тейлор; пер. з англ. В. Шовкун. – К.: Основи, 2003.
5. Виноградов В. В. Проблемы русской стилистики / В. В. Виноградов. – М.: Высшая школа, 1981.
6. Голобородько К. Ю. Образование окказиональных сочетаний слов в поэтической речи. / К. Ю. Голобородько // Филологический анализ. Теория, методика, практика. Сборник научных статей. – Херсон. – 1994. – Вып. 4. – С. 117.
7. Должикова Т. І. Семантичне ускладнення слова в індивідуальному художньому мовленні. / Т. І. Должикова, Т. П. Терновська // Лінгвістика. – 2010. – № 2 (20).
8. Загнітко А. Естетичне навантаження окказіоналізмів у поезії. В. Стуса / А. Загнітко // Лінгвістичні студії: Збірка наукових праць. – Донецьк, 2001. – Вип. 8. – С. 208-216.
9. Зозуля О. А. Багатоконпонентні окказіональні утворення в авторському художньому мовленні: граматичний аспект / О. А. Зозуля // Українська мова у XXI столітті: традиції і новаторство: Тези доповідей Всеукраїнського лінгвістичного форуму молодих учених, Київ, 21-23 квітня 2010 року. – К.: ІАЦ – Спейс-Інформ; ФОРП Гудименко, 2010.
10. Изотов В. П. Параметры описания системы способов словообразования (на материале окказиональной лексики русского языка) / В. П. Изотов. – Орёл, 1998.
11. Карпа І. Фройд би плакав / І. Карпа. – Фоліо, 2004.
12. Карпіловська Є. А. Неузале словотворення: правила «гри без правил» / Є. А. Карпіловська // Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія «Філологія». – 2005. – Том 8. – № 1. – С. 106-117.
13. Колоїз Ж. В. Антиномія окказіональності /узаленості і мовна норма / Ж. В. Колоїз // Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. – Х., 2009. – № 846. – Серія «Філологія». – Вип. 56.
14. Колоїз Ж. В. Українська окказіональна деривація: монографія / Ж. В. Колоїз. – К.: Акцент, 2007.
15. Костюков В. М. Об одной разновидности индивидуально-авторских слов / В. М. Костюков // Русский язык в школе. – 1986. – № 4. – С. 93-97.
16. Кочерган М. П. Загальне мовознавство: підручник / М. П. Кочерган – К.: Академія, 2003.
17. Кривенко Б. В. Семантический окказионализм или окказиональная семантика? / Б. В. Кривенко // Семантика языковых единиц: Доклады V Международной научной конференции – М., 1996. – Т. 1. – С. 72-75.
18. Маслова В. А. Лингвистический анализ экспрессивности художественного текста / В. А. Маслова. – Мн., 1997.
19. Ніколайчук І. Функції лексичних новотворів у художньому тексті (на матеріалі поезії Ігоря Калинця). / І. Ніколайчук // Словотворчість шістдесятників. В. Стус, І. Калинець, І. Світличний, Г. Чубай: Збірник наукових праць / Відп. ред. Г. М. Вокальчук. – Острого: Острозька академія, 2010.
20. Пустовіт Л. О. Окказіоналізм // Л. О. Пустовіт, Н. Ф. Клименко // Українська мова: Енциклопедія. – 2-е вид., випр. і доп. – К.: Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2004.
21. Самохіна (Дмитренко) В. А. Проблемы функционально-коммуникативной стилистики фольклорного текста / В. А. Самохіна (Дмитренко) // Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. – 2005. № 667. – Серія: Романо-германська філологія. Методика викладання іноземних мов. – С. 172-175.
22. Сологуб Н. Поняття „індивідуальний стиль письменника” в контексті сучасної

- лінгвістики / Н. Сологуб. // Науковий вісник Чернівецького університету: збірка наукових праць: Слов'янська філологія. – Чернівці, 2001. – Вип. 117-118. – С. 34-38.
23. Сухоруков А. Р. Графическое словообразование. Место графиксации в поэзии М. Глазкова. / А. Р. Сухоруков // Полифилология. Сборник статей. – Орёл, 2000.
24. Сучасний тлумачний словник української мови: 60 000 слів / За заг. ред. д-ра філол. наук, проф. В. В. Дубічинського. – Х.: Школа, 2009.
25. Тимочко О. Лексико-семантична характеристика новотворів Грицька Чубая / О. Тимочко// Словотворчість шістдесятників. В. Стус, І. Калинець, І. Світличний, Г. Чубай: Збірник наукових праць / Відп. ред. Г. М. Вокальчук. – Острого: Острозька академія, 2010.
26. Турчак. О. М. Оказионалізми у мові української преси 90-х років ХХ ст. Автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.01 / О. М. Турчак. – Дніпропетровськ: Дніпропетровський національний університет, 2005.
27. Фельдман Н. И. Оказиональные слова и лексикография / Н. И. Фельдман // Вопросы языкознания. – 1957. – № 4.
28. Ханпира Э. И. Оказиональные элементы в современной речи / Э. И. Ханпира// Стилистические исследования (на материале современного русского языка). – М.: Наука, 1972.
29. Сучасна лінгвістика // Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. – Електронний документ: http://www.nbuv.gov.ua/portal/socgum/gv/2_00711/2/articles//Suchasna_lingvistika/39_Pc_helinceva.pdf (дата звернення 13.10.2015).

Рецензенти: кандидат філологічних наук Ю. І. Кохан (ХНУ ім. В. Н. Каразіна);

магістр філології Н. В. Зорина (Змиевської лицей №1 ім. З. К. Слюсаренко).

Стаття прислана 15 грудня 2015 года